

Fritt Ords Honnør til Simon Malkenes

Fritt Ord, 1. juni 2018

Styremedlem Anine Kierulf

Det er en glede for meg å gi Fritt Ords Honnør til lektor Simon Malkenes, for hans faglige og erfaringsbaserte bidrag til den offentlige debatten om skolepolitikken og dens virkninger. Fritt Ords Honnør deles ut for verdifullt virke i det frie ords tjeneste, gjerne i tilknytning til en aktuell sak. Få er nå ukjente med det som er blitt omtalt som «Malkenes-saken»: Hans fremføring av systemkritikk gjennom en haiku-formet hverdagsbeskrivelse av noen av Osloskolens nedsider på Dagsnytt 18 i mars i år.

Honnøren er aktualisert av denne kritikken, men beror på Malkenes' langvarige og tidvis skarpe skolepolitiske engasjement – for en bedre skole, og for bedre læringsmuligheter for elevene – særlig de sårbare og utsatte.

Simon Malkenes er født i Florø i 1973 og utdannet ved UiB og UiO med hovedfag i litteraturvitenskap. Etter eget utsagn «snublet» han inn i læreryrket, og ble senere lektor – siden 2005 ved Ulsrud videregående skole i Oslo. I tillegg til sin lærergjerning er han forfatter. For denne honnøren er bøkene *Ta grep! Klasseleiing i praksis* (2012) og *Bak fasaden i Osloskolen* (2014) relevante.

Malkenes har fremstått som en av de tydeligste stemmene i ordsiftet om utviklingstrekk i skolen – i debatter der han tidvis har stått svært alene, også mot ganske sterke motstemmer, helt opp til statsrådsnivå – men der han gjennomgående har talt på vegne av mange.

Det krever et visst mot gjenstridig å hevde det man selv mener er riktig overfor styrende autoriteter. Denne Florø-mannens motstemme minnet meg på høyesterettsjustitiarius Carsten Smiths kommentar til en obsternasig Gulating lagmannsrett, som omkring årtusenskiftet nektet å innrette seg etter en tolkning Høyesteretts plenum hadde gjort. Noe misfornøyd kalte Smith denne ulydigheten et utslag av «gamle, vestlandske selvstendighetstanker», en karakteristikk han senere trakk tilbake: Tankene viste seg ikke bare å være selvstendige, men også riktige, noe Høyesterett i en senere sak måtte bekrefte.

De mange reaksjonene etter innslaget i Dagsnytt 18 har skapt en omfattende diskusjon de siste månedene, i politiske miljøer, i skolesektoren også langt utenfor Oslo – og blant «folk flest». I et opprop i Dagsavisen 11. mai skrev 363 lærere i Oslo-skolen at lærere må kunne peke på negative sider ved skolesystemet uten frykt for represalier. De fikk 15. mai støtte av 71 Bærums-lærere. Disse lærerne hadde neppe skrevet om de ikke følte på den frykten.

En side ved den tiltagende omdømmetenkningen som brer om seg i offentlig sektor, også i skolen, er at kritikk, motstemmer og uenighet i mindre grad fremelskes. For å si det mildt. At skolene konkurrerer om elevene, har en disiplinerende effekt på de ansatte. Blir det for mye fokus på det som ikke fungerer, rammer det skolens attraktivitet, dens «markedsverdi».

Vi har de siste årene sett skrekkeksampler på «kommunikasjonsstrategier» i Oslo-skoler som pålegger «frem snakking» av skolen. «Utad står du fjellstøtt på det VI er enige om.» «Vil du påvirke, gjør du det gjennom stemmeseddelen.» Gjenklagen av 1930-tallets demokratiske sentralisme – «overalt offentlig skal vårt parti og dets menn omtales med den største begeistring» – er påtrengende. Uansett gode hensikter: Slike virkemidler for styring av offentlig ansattes meninger og ytringer undergraver ikke bare den enkeltes ytringsfrihet – og vår felles informasjonsfrihet, de er rett og slett uforenlig med reelt demokrati.

«Malkenes-saken» har ført til betydelig debatt om ytringskulturen – også i to åpne møter i Rådhuset. Det er nå bare de mest ihuga promotørene av Osloskolens fortreffelighet som fremdeles hevder at noen fryktkultur neppe finnes – «fordi den ikke er dokumentert». Det er vanskelig å dokumentere ukultur, men urovekkende undersøkelser fra Redaktørforeningen i 2004 ble bekreftet i Lektorlagetets undersøkelser i 2011. Og så igjen i 2017. De som har fortvilet over hvor lang tid det tok våre myndigheter å ta bedre vare på varslere i arbeidslivet, har all grunn til å være på vakt overfor «ikke-dokumentert»-argumentet.

Malkenes mener inntaks- og finansieringssystemet i Oslo fører til vinner- og taperskoler. Han har selv valgt å jobbe på en av «taperskolene». Det var klassehverdagen her, blant krevende og sårbare elever som sliter faglig, har dårlig økonomi, uro hjemme og dårligere forutsetninger for å lære, han ville varsle oss om. Etter arbeidsmiljøloven har lærere krav på et godt psykososialt arbeids- og læringsmiljø. Etter opplæringsloven har de en aktivitets- og varslingsplikt hvis elevene har dårlig arbeids- og læringsmiljø. Det var skolepolitikkenes urettferdige og læringsødeleggende virkninger for elevene Malkenes ville diskutere.

Den debatten ble raskt overskygget. Først av at enkelte av hans elever følte seg krenket. Ikke av de uholdbare forholdene i klasserommet – ikke av sine medelevers læringshemmende opptreden – men av at Malkenes sa fra om den offentlig.

Deretter av måten hans skole håndterte denne elevopplevelsen på, og dermed om opplæringslovens nye kapittel 9A. Et kapittel forberedt og vedtatt med det prisverdige mål å hindre mobbing, men helt uten blick for hvordan reglene som skulle sikre dette også ville skape betydelige ytringsfrihetsutfordringer. Å bli beskyldt for å krenke elever må være noe av det verste en dedikert lærer kan bli utsatt for.

Og endelig om ytringskulturen i Osloskolen spesielt og for lærere generelt. Som ett eksempel, nok et eksempel, må vi dessverre si, på ytringsutfordringene i offentlig sektor. En problematikk som er velkjent for oss i Fritt Ord, så vel som i de miljøer som jobber med ytringsfrihet i Norge. Som er beskrevet i bekymringsmeldinger fra forskningsmiljøene, og som jevnlig er gjenstand for kritikk fra Sivilombudsmannen.

Både spørsmålet om hva en krenkelse egentlig er, rettslig og moralsk, hvilke utfordringer det nye kapittel 9A kan medføre og den større debatten om ytringskultur i skolen og det offentlige, er såkalte «metadebatter».

Den første av dem berører helt grunnleggende spørsmål om tolkning og subjektive følelser – om hvordan en ytrers intensjon og en mottagers opplevelse av det som sies (selvsagt!) ofte

ikke er sammenfallende. Dette er vi avhengige av å skjønne hvis vi skal ha sjans til å kommunisere med hverandre.

Den andre viser hvor bred og tverrpolitisk vår manglende ytringsfrihetsforståelse egentlig er i Norge. Det var altså ingen som kom på muligheten av at det å lage et intrikat regelverk mot mobbing kunne ha noe med ytringsfrihet å gjøre. Hint: Det hender at mobbing skjer via ytringer. Det er ganske oppsiktsvekkende: Ingen av de offentlige utrederne, ingen av departementsjuristene og ingen av stortingsrepresentantene som enstemmig vedtok kapitlet – ingen tenkte på at kapitlet hadde noe med ytringsfrihet å gjøre!

Man kan bli litt matt av metadebatter, men de kan, som denne saken viser, være svært viktige i seg selv. Fagfolks deltagelse i offentligheten har det med å ha denne effekten: de aktualiserer både konkrete og generelle problemer på en gang.

Avledningen til metadebatter, eller andre debatter, påminner om en fundamental del av begrunnelsen for ytringsfriheten selv: Nettopp fordi vi ikke overskuer hvilke ideer ytringer avstedkommer, nettopp fordi vi ikke vet hvilke av dem som er «viktige», samfunnsmessig «nyttige» eller «nødvendige», bør vi være åpne for at de kan være det. Siden de kanskje kan vise seg å være svært viktige selv om de ikke er til å «kjenne seg igjen i», fremstår som «svartmaling» eller kan mistenkes for å være tuftet på en «agenda» vi ikke liker, bør vi vedvarende ønske et mangfold av dem velkommen.

«Han burde fremsatt sin kritikk på en litt annen måte», kan vi tenke. Men det er det ikke sikkert vi har rett i. Ytringer som overrasker, eller, som det heter «shock, offend or disturb», kan faktisk være av det gode – nettopp fordi de får oss til å stoppe opp, kanskje rynke brynene – og reflektere. Fordi de avstedkommer følelser som må formuleres, om det nå er gjenkjennelse eller opprørthet – eller kanskje en sterk trang til å si imot, slik Malkenes' elever gjorde. Det er denne dynamikken vi beskytter ytringsfriheten så sterkt for å fremelske.

Om lærergjærningen uttrykte Malkenes i et portrett nylig: «Du blir utfordret på dine egne holdninger, for noen oppfører seg på et vis som gjør at du kanskje ikke liker dem. På en eller annen måte må du finne en måte å bli glad i alle ungene på.» Dette er et rørende lærerideal.

Fritt Ords formål er å stimulere den levende debatt og den uredde bruk av det frie ord. Jeg vil avslutte ved å parafrasere lektor Malkenes' lærerideal i lys av vårt formål. Det parafrasen taper i «rørenhet», gjenvinner den forhåpentligvis i allmenn relevans:

Også i borgergjærningen blir du utfordret på dine holdninger, for noen oppfører seg og ytrer seg på et vis som gjør at du kanskje ikke liker dem – du kan faktisk bli helt oppgitt av de ideene de fremsetter. På en eller annen måte må du finne en måte å forholde deg til alle borgerne på likevel, gjerne ved å si dem imot. Du trenger ikke bli glad i dem, men du må forholde deg til dem.

Det er dette som er ytringsfrihetens kjerne, om du nå er lærer, elev, skoleleder – eller bare en vanlig borger.

Gratulerer med Fritt Ords Honnør, Simon Malkenes.